

D1. Rövid visszapillantás a nép történelmére 1918-ig

Ezidáig nem szóltunk a széles néprétegekről, azok tudatáról, viselkedéséről. A szlovák nemzet, amint láthattuk, szinte észrevétlen forrásokból táplálkozott és fejlődött. Irodalmi nyelve megteremtése révén idővel önálló mi-tudatra tett szert, s azt a széles néprétegek elfogadták. Hosszú, évszázadokat átívelő folyamat egy fejezete ért így véget, mely a XIX. sz. második felében gyorsult föl és lényegét illetően már egy új államkeretben, Csehszlovákiában fejeződött be.

A legrégebbi történelmi múltra a legendák, mítoszok és a népmesekincs vet valamelyest világosságot. A mítoszok szláv elemeket őriznek, különösebb szlovák sajátosságok nélkül. A szlovák népmesekincs azonos az európaival (Pechány 61-80.). Ezen belül érdekességre tarthat számot az a tény, hogy az egyik túróci népmese hőse Turán herceg. A turán név viszont a legrégebbi időkől fogva az Irántól északra fekvő vidék neve, leggyakrabban Turkesztán nyugati részét nevezték így (Pallas Nagy Lexikona 16, Bp. 1897, 426.). Túróc vármegye központját Turul-várnak hívták (1251), mely Znióvárja felett áll (Vlastivedný slovník obcí na Slovensku [Szlovákia településeinek helytörténeti szótára] 2, VEDA, Pozsony 1977, 29.). A Turul-madártól az Árpád-házi királyok származtatták magukat. Egy másik szlovák népmese a Táttra hegység istenségét Tat-Úr-nak nevezi. Ezeknek a szláv hagyományokhoz nincs semmi köze.

A történelmi legendák Mátyás királlyal, a kurucokkal, a török háborúkkal kapcsolatosak és pozitív, idillikus képet festenek az akkori történelmi eseményekről, a magyar-szláv összefogásnak dokumentumai, hiszen ebben nemcsak a későbbi szlovákok ősei, hanem a ruszinok is szép számban vettek részt.

Leszögezhetjük, az első olyan szláv nyelvemlék, mely bizonyosan a mai Szlovákia területéhez kötődik és a korabeli népnyelvet tükrözi 1480-ból maradt ránk. A **Szepesi Imádsá-**

gok rövid imák sora, melyeket a liturgia során használtak. Lengyel és cseh nyelvi elemeket is tartalmaz, melyeket az evangélium, ill. a prédikáció előtt és után mondtak, és keresztény imádságokat idéz (Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy). Az imákat a felsőbbiségekért, Mátyás királyért, a békéért, az időjárásért, a zarándokokért, az elhunytakért, a magányosokért, a nem szabadokért (tán rabokért) és a templomot megajándékozókért tartották. Egy ismeretlen német pap jegyezte le Szepeskáptalanban. Lejegyeztetője Bak Gáspár szepeskáptalani prépost (1464-1493) volt, aki korábban katonaként szolgált Mátyás király Fekete Seregében (Jozef Minárik: Dejiny slovenskej literatúry 1, Staršia slovenská literatúra /A szlovák irodalom története 1, A régebbi szlovák irodalom, SPN, Pozsony 1985; 62.).

A szlovákok elődei tehát évszázadokig békében éltek a magyarsággal, az adott történelmi keretek között. Részt vállaltak az ország szabadságmozgalmaiban úgy a XVII. sz.-ban és a XVIII. sz. elején az erdélyi fejedelmek küzdelmeiben a Habsburg elnyomás ellen, amiről megintcsak mesék, legendák és népdalok tanúskodnak. Elsősorban azért, mert azok a vallásszabadság jelszavát tüzték zászlajukra.

Daniel Krman, evangélikus szuperintendens a XVIII. sz.-i szabadságmozgalom vezére, II. Rákóczi Ferenc fejedelem hű diplomatája és a szlovákok legnagyobb nemzeti hőse, Juraj Jánošík is a fejedelem hadnagyaként kezdi pályafutását. Juraj Jánošík (1688-1713) II. Rákóczi Ferenc kurucjai között katonáskodott (1707-08), majd a császáriak fogságába esett a szerencsétlen kimenetelű trencsényi csata után (1708.VIII.3.). Az áruló Ocskay László, akinek fontos szerepe volt abban, hogy ez a csata elvesszen – fenyegetésekkel és ígéretekkel – a császári helyőrségbe kényszerítette. Így került Jánošík a nagybiccei várkastélyba társaival együtt, mint császári katona. Itt börtönörként összeismerkedett Uhorčík Tomással, aki korábban szintén Rákóczi oldalán harcolt. Annak szökését

elősegítette, majd leszerelt. Csatlakozott csoportjához és katonai tapasztalatainak köszönhetően annak vezetője lett.

Kapcsolatban állt a lengyelországi kuruc emigrációval. Jávorka Ádám és Vinkler Vilmos kuruc ezredesekkel, de Lányi Pállal (1670 k.-1733) is, aki II. Rákóczi Ferenc katonai biztosa (1704), majd országos vasipari ellenőre (1706) volt. A fejedelem megbízásából két hámort alapított Dobsinán. 1704-11 k. a kurucok számára salétromot, puskaport és vasat szállított. A fejedelmet követte a lengyelországi emigrációba, de közkegyelemben részesült és 1711-ben hazatért. 1711-15 k. gömöri alispán és Gömör vármegye követe az országgyűlésben (1712-15, 1722-23, 1728-29). Testvérét, Mártont Siegbert Heister császári generális Késmárkon végeztette ki (1709).

Jánošik működési területe kiterjedt Trencsén, Liptó, Árva, Gömör-Kishont vármegyére és Lengyelországra, valamint Morvaországra is. Tevékenységét tudatosan úgy folytatta, hogy posztót és fegyvert szerezzen. Ha a fejedelem visszatér, folytatni lehessen a harcot. Köztudott volt, vigyázott rá, az útonállások folyamán senkit ne bántalmazzanak, vagy öljenek meg. Egy olyan eset sem ismert, amikor akárcsak valakit megsebesített volna. Társai azonban gyakorta önkényeskedtek. Kishontban tartóztatták le, de sikerült megszöknie.

Lányi megpróbálta megmenteni Juraj Jánošikot és néhány társát, mivel tudta, Rákóczi visszatérését készítették elő. Többször nyilvánosan kijelentette róla, hogy rendes és komoly ember. Egy alkalommal, amikor véletlenül elfogták társával együtt és a rimaráhói kastélyban tartották fogva, kiszabadította őket anélkül, hogy felfedte volna kilétüket (1712.X.). Jánošikot 1713-ban Klenócon fogták el. Halálra ítélték és Liptószentmiklóson felakasztották, úgy mint Ján nevű öccsét is. Kínvallatása alkalmával nem vallott semmit kapcsolatairól, támogatóiról. Elhallgatta azt is, hogy Csicsmányban posztót rejtett el és Terhelyen fegyvereket. Arról is hallgatott, hogy kapcsolatban állt a kurucokkal, habár a bíróság szerette volna ezt rábizonyítani, hiszen sokan az előmenetelüket alapozták

meg labancságukkal. A bíróság bizonyítani akart. Meg kívánta mutatni, milyen erélyesen tud elbánni a kuruc rebellesekkel. Ezért a törvényszék eljárása felületes és egyoldalú volt. Hiába volt Palugyai Baltazár, a hivatalból kirendelt védőügyvéd igyekezete, aki az enyhítő körülményeket rendre felsorolta. Csemiczky Sándor ügyész kurucnak bélyegezte, ami adott körülmények között súlyosbításnak számított.

A szlovák nép mitizálta alakját és a népmesék nemzeti hőségévé vált, ami annak bizonyítéka, hogy a Rákóczi-szabadságharcra a szlovákok elődei szívvel-lélekkel azonosultak. Ezt lovagolta meg először a nacionalista, majd a marxista történetírás, mely rablásait magyarellenes lázadásnak, majd antifeudális, osztályharcos harcokként mutatta be, némi nacionalista éllel (Kočiš, Jozef: Neznámy Jánošik [Az ismeretlen Jánošik], Osveta, Túrócszentmárton 1986).

A XVIII. század második feléig a nézeteltérések – a helyi jellegű, lokális etnikai ellentéteket leszámítva, melyek jogi perpatvarokban és vitairatok közzétételében nyilvánultak meg – a kialakulófélben levő szlovákság és magyarság között sohasem öltöttek komolyabb formát. Fegyveres konfliktusra seholy sem került sor.

Egyedül 1848/49-ben fordult elő először, hogy jelentéktelen számú szlovák fegyvert fogott a magyar szabadságharc ellen, de azokat is sok helyütt maguk a szlovákok verték ki, mint pl. Murány váránál. „...sem Štúr, sem Hurban nem akart valójában együttműködni a magyarokkal“, akkor sem, amikor az oligarchiát a liberális nemesség váltotta föl a magyar politika élén: „előtte és utána is a konfrontációra orientálódtak.“ Vagyis „Štúr, a politikus az 1848-as években a [szlovák] nemzetet hosszú időre zsákutcába vezette.“ (Szalay, Ladislav vitacikke, Slovenské pohľady /Pozsony/ 1989, 11. sz. 71-72.). Hiszen a szlovákságnak is a jobbagyság 1848-as eltörlése és a polgári fejlődés lehetősége jelentette a mindennapi élet könnyebbé válását, nem az elvont nemzeti eszme szolgálata.

Annak ellenére, hogy egy sor valós gondot orvosolni kellett volna – főleg ha a XX. sz. oldaláról tekintünk hátrafelé –, a szlovákok 1918 előtti helyzete nem volt annyira súlyos, hogy radikális eszközökhöz kellett volna nyúlni. „... úgy élünk a nemzetiségek között – írta 1909-ben Richard Stokes angol festőművész, aki hosszabb időt töltött a szlovákok körében –, mint kevés más idegen, de mi magunk nem hallottunk tőlük olyan panaszkodásokat, hogy a magyarok rosszul bánának velük. Amerre megfordultunk, az iskolai oktatás saját nyelvükön folyt, és ha magyarul is tanultak, az nem jelent terhet, hiszen nyilvánvalóan előnyös, ha egy ország valamennyi lakosa ért egy közös nyelvet, az pedig természetes, hogy a választás a domináló és legnépesebb nemzetiség nyelvére essen. Az állam élénk gondoskodást mutat egy sereg rendkívül fontos kérdésben, mint a mezőgazdaság, az erdészet, a bányászat, az ipar, sőt a művészet sib. – és az egész országot lakít az élettel és az energiától.” (Jeszenszky Géza: Az elvesztett presztízis, Bp. 1994; 279.) „Amíg a Monarchia szerepet játszott a brit egyensúlypolitikában, számukra Magyarország mintaszerű alkotmányos állam volt, amikor Londonban a germanofóbia miatt revízió alá vették a hagyományos külpolitikai doktrínát, Magyarország előtűnik is egy csapásra a nemzetiségi elnyomás inkarnációjává alacsonyodott.”

Miközben Irországban a lakosság 11%-a beszélte anyanyelvét, a Magyar Királyságban a nemzetiségek 12%-a tudott magyarul. Németországban tiltották, Magyarországon törvénybe iktatták az anyanyelvi oktatást. Magyarországon a sajtóvetésért, vagy nemzetiségi izgatásért néhány hónapos, házi őrizettel azonos államfogházban elítöltött büntetést kellett elvállalni. Oroszországban a nemzetiségi izgatásért sokévi szibériai száműzést róttak ki (Dioszegi István: Üllő és Kalapács, Bp. 1991, 10-11.).

Mértékiantó véleményt tükröz Theodor Rooseveltnek, az USA 26. elnökének nyilatkozata is, aki a magyar parlament kupolacsarnokában 1910. áprilisában a következőket mondotta:

„Az én érzéseimet Magyarország iránt egész röviden kifejezhetem. En nem csak tiszteltem Magyarországot és nemcsak szimpatizálok vele, hanem bántulója vagyok, mert tudom, hogy Magyarország történelében számtalan olyan tanítás van, számtalan és minden más nemzet számára, amelyet meg tanulunk érdemes. Megtanulhatjuk, a bátorság leckejét, megtanulhatjuk a vas elhatározás és kitartás leckejét. Uraim! Az egész civilizált világ adósa Magyarországnak az ő milíciáért. Amikor Amerika még Európa méhében volt, Magyarország volt az a tényező, amely megerősítette a barbarizmus terjedését és amely a civilizált világ biztonságát őrizte. Az önk öse az erdem, hogy azokat a támadásokat visszaverjük, amelyek a nyugati kultúra ellen a barbarizmus világából intézettek, mert az önk öseinek teste állította meg a barbarizmus haladását. Washington népe a földgömb nyugati felének nagyvárosaiban ma is csodálattal adózik az önk nagy, bátor, nemes királyai, Erdély, a Duna jobbpartján és balpartján küzdött dicső harcossai és számos győzelmes csata iránt, amelyeket ők megvíváltak. Nincs illusztratsabb történelem, mint a magyar nemzet történeleme. En ismerem ezt a történelmet és nem tartandam magam művelti embernek, hogyha nem ismerem.” (Zászlónk 1910. V.15., 193-94.)

Beneš és Masaryk munkatársa, a francia állampolgárságú szlovák Milan Rastislav „Stefánik felháborodva tört vissza az Egyesült Államokból, Wilson Sándornak nevezve. Tény, hogy az amerikai elnök határozottan kijelentette neki, hogy nem látja szükségességnek, hogy Szlovákia elszakítsa Magyarországtól, legfeljebb még autonómiát szánna a szlovákoknak a magyar államon belül, melynek egyébként hosszú századokon át Pozsony volt a fővárosa, Szlovákia jelenlegi fővárosa.” (Fejtő 264.) Hiszen az amerikai elnök 1918. január 6-án a Kongresszus előtt elmondott 14 pontos programjában Ausztria-Magyarország föderalizációját vette tervbe (10. pont). Az első világháborúban a szlovákok vítéül küzdöttek. A mai Szlovákia területére vetítve, az I. világháború ideje alatt

400.000 férfi vonult be. A Monarchia hadseregében a szlovák-ság nemzetiségi arányának megfelelően vett részt. 4%-os arányban volt képviselve (Hronský, Marian: Slovensko pri zrode Československa [Slovákia Csehszlovákia születésénél], Pravda, Pozsony 1987, 69.) Ennek a területnek nemzetiségi viszonyait figyelembe véve, a bevonult szlovákok száma 240.000 lehetett (57,9% 1910-ben – Szarka László: A szlovákok története, Bereményi, Bp. é.n., 186.)

A szlovák katonák a keleti fronton, Erdélyben a románok ellen és az olasz fronton harcoltak. Hozzávetőlegesen 69.700 személy esett el és 61.680 végleg rokkant maradt közülük (Hronský 73.). Prey Zsigmond, a trencsényi 71. gyalogezred parancsnoka a szlovák katonák példamutató önfeláldozásáról nyilatkozott. Boroevics Szvetozár tábornok szlovák katonáit „*kitűnő materiának*” nevezte. Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök 1915-ös elemzésében a szlovákokról megjegyezte: „*vitázni harcoltak és gyakran lelkes gondolkodás-módnak, hazafiasságnak és a dinasztia iránti hűségnek adták tanujelét.*” (Hronský 74.) Orosz hadifogságba kb. 30.000 szlovák esett, de közülük – minden erőfeszítés ellenére – csak háromezret sikerült beszervezni a csehszlovák légiókba. Az összes többi hadszíntéren az antant oldalán kereken 40.000 szlovák harcolt, de ezek zöme külföldi – közülük 25.000 amerikai – állampolgár volt (Hronský 90.).

Az első világháború végén, amikor cseh csapatok szállták meg a később Szlovákiának mondott területet, akkor sem fogott számottevő szlovák fegyvert saját hazája ellen. „*1918-19-ben, ha ezt államjogi és nemzeti szempontból nézzük, Szlovákia fel volt szabadítva.* – írta Ľubomír Lipták, szlovák történész. – *Ha ezt technikai szempontból vesszük, meg kellett hódítani. Egy szakolcai századot kivéve az új kormány oldalára egyetlen egy katonai egység sem állt át. A katonaság, csendőrség, rendőrség a budapesti Károlyi-kormányra hallgatott, Szlovákia területét nem szívesen ürítették ki, csak nyomás hatására, néhol csak véres harcok után. Az, hogy Szlovákiát a*

gyakorlatban meg kellett hódítani, később valahogy eltűnt a tankönyvekből és olvasókönyvekből, mert az komplikálta a történelem (csehszlovakista, nemzeti-szocialista, de kommunista) értelmezését. Azonban a kortársak számára nyilvánvaló igazság volt.” (OS 1998/2. sz., 31. o.)

Sőt, sok szlovák származású ember hagyta el az új állam, Csehszlovákia területét, amikor tőle hűségesküt kívántak. Így a szlovák nemzet sok gerinces és tehetséges embert veszített.

D2. Az I. Csehszlovák Köztársaságban (1920-1938)

A trianoni békediktátummal kapcsolatban „*meg kell állapítanunk, hogy az első Csehszlovák Köztársaságot ellentmondásos katonai-stratégiai övezetbe utalta, az ezzel kapcsolatos valamennyi hatalmi gondjával együtt: a Cseh medencében Morvaországgal és Sziléziával (Németország, Lengyelország, Ausztria), egyidejűleg a Dunatájon, a Kárpátokban (Magyarország, Románia, Lengyelország, Szovjetunió) és az adriai térségben (Jugoszlávia, Olaszország).* Ez a katonai-stratégiai helyzet olyan követelményeket támasztott, amelyek meghaladták az optimális csehszlovák állampolitikai koncepció lehetőségeit és fokozták a nyomást a csehszlovák állam nemzetiségi, politikai és szociális szerkezetére. ...a modern csehszlovák államiségnek hiányzott az a konfrontációs tapasztalata, mely nemzeteinek szükségszerűen előírta a nyílt harcban való helytállást, áldozatok árán is, amikor mint homogén társadalom a létéért vívott küzdelemben a legnehezebb próbának van alávetve.” (Oswald Kostrba: Vojenské aspekty kapitulace 1938 [Az 1938-as kapituláció katonai vonatkozásai]; Reportér /Prága/ 1990/19, V.)

Tegyük hozzá: Németország, Olaszország, Lengyelország és Magyarország ellenséges államnak számított. Ausztria semleges államnak, de azt a Német Birodalom bekebelezte

(1938.III.11-13.). A Szovjetunióval Csehszlovákia szövetségi viszonyra lépett (1935.V.16.), de ez az ország világhatalmi törekvéseiről nem mondott le, így veszély forrását jelentette, ami 1945 után teljes mértékben megmutatkozott. Románia és Jugoszlávia szövetségesnek számított. A magyarellenes Kis-antatot hozták közösen létre (1921.VI.17.-1938), de az előbbi országnak csak rövid határa volt Csehszlovákiával, az utóbbinak meg nem volt ezzel az államalakulattal közös határa. Csehszlovákia két legtávolabbi pontja között a távolság (majd 950 km) a London Pilsen közötti távnak felelt meg, miközben az ország szélessége nem volt ehhez képest jelentős (300 és 50 km között ingadozott).

Trianon viszont az itt élő összes nép tragédiája lett. Sokat írtak erről a kérdésről, a magyar olvasó kellően tájékozott lehet. Csupán Henri Pozzi 1934-ben papirosra vetett szavait kívánjuk idézni, aki közelről szemlélhette a trianoni boszorkánykonyha működését: „A népek szabad önrendelkezési jogának és a nemzeti kisebbségek vallási, gazdasági és kulturális védelmének nagy elveit, amelyeket a négy szövetséges hatalom hirdetett... – Közép-Európában és a Balkánon durván megsértették és lábbal tiporják ma is.” (A háború visszatér, Hogyf Editio, Bp. 1994; 12.)

Csehszlovákia a Monarchia területének 21%-át, népességének 26%-át és ipari termelésének 70%-át szerezte meg. Ez utóbbi döntő része a cseh országrészekben összpontosult.

A Magyarországtól elcsatolt terület (Szlovákia és Kárpátalja) a magyar királyság 22,3%-át tette ki. A népesség 19,5%-át csatolták el. Az ipari termelés 18,2%-a esett erre a területre.

A francia külügyminisztérium terjedelmes tanulmányt készített a békekonferencia számára: „Szlovákia nem egyéb, mint egy mítosz: Észak-Magyarország szlovák törzsei sohasem alkottak államot; típusuk sem egységes, faluról falura változnak...” „...az igazán szlováklakta területet a Garam

vonaláig korlátozhatjuk, az ettől keletre fekvő területeken ugyanis mindig csak kisebbségek éltek. Liptó, Zólyom, Trencsén hegyes vidékei a valóban szlovák földek.” (Paix, vol. 69. ff. 28-64. „Les limites au point de vue ethnique de l’Etat tchécoslovaque, 1918. nov. 20.)

Az, hogy Szlovákia Csehszlovákia része lesz, aránylag elég későn dőlt el. A szlovákok – egyes, senkit sem képviselő személyeket leszámítva – erre nem gondoltak. A csehek körében sem volt egyértelmű e kérdés kezelése. „A Cseh Szövetség 1917. május 30-i kiáltványába Szlovákia az utolsó pillanatban került be és nem szerves fejleménye az ezidáig fejlődő hivatalos politikának és az államjogi doktrínának.” – írja egy cseh történész – „...a Cseh Szövetség kiáltványának előkészítése folyamán egy sor ellenzője akadt Szlovákia betagolásának a cseh államba.” „A cseh közvéleménynek csak ködös elképzelései voltak Szlovákiáról. J. Hajšman a nemzeti eskü letétele közben észrevette, hogy az emberek gyakran összetévesztik a szlovákokat a délszlávokkal.” Hiszen ezekkel voltak politikai, gazdasági kapcsolataik, velük együtt ültek a bécsi parlamentben. „Ennek ellenére a cseh-szlovák kapcsolatok főképp a világháború alatt nagyon szerények voltak. Magyarhon lényegében egy másik állam volt és a szlovák politika a háború éveiben szinte nem létezett.” „A szlovákok ellentétben a délszlávokkal, nem vettek részt a Háromkirályi Nyilatkozat kihirdetésében, és a nemzeti eskütételnél sem.” Ez az 1918. január 6-án született nyilatkozat Csehország és Szlovákia egyesítését követelte. „Az ok egyrészt a szlovák politika egészének gyöngeségében rejlik, másrészt az elégtelen érdeklődésben és kicsiny aktivitásban a cseh oldalon. Szlovákia a cseh politika számára egzotikum maradt.”

A Národ c. cseh lapban „Szlovákok és csehek – egy magyarhoni szlovák néhány gondolata” c. cikk így ír: „Kevés cseh politikusnak vannak szolid ismeretei Magyarhonról. És így történt, hogy néhány kitűnő cseh politikus ugyan örül, hogy a szlovákok föladják szeparatizmusukat, viszont ezzel egyidő-

ben a szlovák kérdést kakukktojásnak tartják, amelyet «elsietett kompromisszum» folytán a cseh szövetség fészkébe raktak.” (Jan Galandauer: Vznik Československé republiky 1918 [A Csehszlovák Köztársaság keletkezése, 1918], Svoboda, Prága 1988; 170; 171-72; 173.)

„A független csehszlovák állam megalkotói nagy vizsga előtt állottak saját demokratikus meggyőződésüket illetően, amelyről annyit és olyan szívesen beszéltek – nem állták ki ezt a próbát és ez a kudarccal mindkét nemzet [értsd: cseh és szlovák] számára tragikus következményekkel járt.” (Kučera, Rudolf: Kapitoly z dějin střední Evropy [Fejezetek Közép-Európa történetéből], München 1989, 110.)

„A Csehszlovák Köztársaság különlegesen kedvező helyzetben keletkezett szinte maximális határok között, éspedig két teljesen összeegyeztethetetlen elv alkalmazásának köszönhetően: a cseh korona országainak történelmi kontinuitásának elvére és a nemzetek államjogi értelemben vett önrendelkezési elvére. A politikusok azonban ebben a pillanatban nem mutattak túl sok előrelátást; olyan területet fogadtak el, amely föltétlenül szükséges volt az állam életképességéhez, de nem fogadtak el olyan, ebből fakadó kötelezettségeket; olyan nemzetiségi politika fölvázolását, amely elősegítené a nemzetek harmonikus együttélését és megelőzné a belső feszültségeket és centrifugális erőket.” (Bohemus véleménye – Kučera, 148.)

Szlovákia elfoglalása 1918. november 1-én kezdődött és 1919. január 20-án befejeződött. A cseh katonaság nyomában érkező cseh csendőrség fokozatosan lefegyverezte és feloszlatta a szlovák nemzeti gárdákat, a helyi szlovák nemzeti tanácsokat és a Szlovák Nemzeti Tanácsot is (1919.I.20.). 1919. március 25-én Vavro Šrobár, teljhatalmú miniszter Szlovákia egész területén kihirdette a statáriumot.

Rendkívüli állapot lépett érvénybe Kárpátalján is. Majd 1919. június 14-én Destremaux francia tábornok katonai diktatúrát vezetett be és előzetes cenzúrát léptetett érvénybe. A rendkívüli állapotot és a diktatúrát csak 1922. április 6-án

szüntették meg. „Szlovákiában egyszerűen katonai diktatúrát vezettek be, amelynek ki kellett erőszakolnia Szlovákia lakosságának, szlovákoknak, németeknek és magyaroknak a beleegyezését az új hatalmi realitással.” (Kučera 90.) „Az a tény, hogy Szlovákiát katonailag kellett felszabadítani és úgy beilleszteni a csehszlovák államba, befolyásolta helyzetét a köztársaságban.” (Slovensko – Dejiny [Szlovákia – Történelem], OBZOR, Pozsony 1978², 674.)

Ferdinand Ďurčanský (1906-1974), szlovák politikus szerint, „1918 tavaszáig Szlovákiában nem került sor semmilyen megnyilvánulásra, amelyből a legdúsabb fantáziával arra lehetne következtetni, hogy a szlovákok egyetértésének beillesztésükkel a Cseh-Szlovák Államba.” (Ďurčanský: Biela kniha – Právo Slovákov na samostatnosť vo svetle dokumentov I-IV. [Fehér Könyv – A szlovákok joga az önállóságra a dokumentumok fényében], Šteliar, Trencsén 1991², 279.) 1919 októberében a Szlovák Néppárt emlékiratot juttatott el a párizsi békekonferenciához, melynek címe: „A békéért Közép-Európában”. Ebben egyértelműen leszögezték, hogy „nem vagyunk csehek, sem csehszlovákok”, mert a csehszlovák nemzet „etnográfiai monstrum” lenne. „A szlovák autonómia helyett cseh uralom alá kerültünk. A magyar hegemoniát a cseh hegemonia váltotta föl:” De militáns hangok is megszólalnak ebben az iratban, amikor kijelentik: „Szlovákiát a szlovákoknak.” (Kučera 94.)

Andrej Hlinka (1864-1938) prelátus, a szlovák politikai akarat egyik képviselője, később kapott észbe és jóvá akarta tenni baklövését, így illegálisan elutazott Párizsba, hogy a szlovákság akaratát a világ közvéleménye elé tárja. Sikertelenül. Stephen Bonsal ezredes, az amerikai delegáció helyettes vezetője beszélt vele. Csúpan azért fogadták, mert a szlovák Milan Rastislav Štefánik, francia tábornok – aki Bonsal személyes barátja volt – saját kezű kíséreléssel a következőket írta: „Tegyen meg minden lehető barátaimért. (...) Teljes mértékben szavatolok mindannak feltétlen igaz voltáról,

aminek közlésére fel vannak hatalmazva.” (Bonsal, Stephen: *Suitors and Suppliants*, New York 1946¹, Port Washington 1969²). Hlinka a következőket mondta el: „Három hónap... alatt többet szenvedtünk a cseh erőszaktól, mint a magyaroktól ezer év alatt. Most már tudjuk: *Extra Hungariam non est vita*. (...) Mi együtt éltünk a magyarokkal ezer éven át és a tradicionális kötelékeket országaink fekvése is erősíti. Minden szlovák folyó a magyar alföld felé folyik és minden utunk a magyarok nagy városa, Budapest felé vezet, míg Prágától a Kárpátok által képezett gát elválaszt bennünket. (...) Igen, mi aláírtuk azt a deklarációt, amely néhány nappal a fegyverszünet után a nagyhatalmak elé került. Azt mondtam – az Isten és szerencsétlen népem bocsássonak meg nekem ezért – hogy a szlovákok a csehszlovák faj egyik részét képezik és együtt kívánunk velük élni, egyenlő jogokkal egy független állam keretében. (...) Az Isten megbüntetett érte... Hosszú és sorsdöntő éveken át válllvetve harcoltunk vallásunkért és a szabadságunkért a magyarokkal. Viszonyunk nem volt az, aminek kellett volna lennie, de mind e hosszú évek folyamán egy tizedét sem viseltük el annak a rossznak, amit az elmúlt néhány hónap folyamán a cseh katonák és a prágai politikusok részéről kellett elszenvednünk. A csehek Szlovákiát gyarmatuknak tekintik és úgy kezelnek bennünket, mintha afrikai vademberek lennénk.” (Bonsal 156-61. – idézi Padányi Viktor: *A nagy tragédia I.*, Gede Testvérek, 1995; 200; 202-03.)

1922. júliusában összehangolt tiltakozó nagygyűlések sorozatára került sor a magyarlakta városokban az anyanyelvi oktatás védelmében.

Cseh oldalon a következő módon néztek Szlovákiára: „Azt mondhatjuk, hogy Szlovákiában van összpontosítva az egész magyarhoni textilipar, legalábbis annak 80%-a. A szlovák ipart viszont alaposan meg kell tisztítani a magyar és a zsidó tőkéktől. A zsidók Gácsországból költöztek Szlovákiába, akik itt

szinte ingyen jutottak ingatlanhoz. Egyesek, vagyis a szlovákok, ha nem tudták eladni ingatlanukat Amerikába utazásuk előtt, ugaron hagyták és elutaztak. Szlovákiából az elvándorlás jelentős volt, Szepes, Sáros és Ung megyében évente néha egész falvak néptelenedtek el. Ezért nem mondhatjuk azt, hogy mára könnyen sikerült kiszorítani a magyar-zsidó tőkét, ha meggondoljuk, hogy a részvények, az alaptőke, a beruházások ma szinte 90%-ban magyar-zsidó kézben van. Viszont nem szabad elfelejtenünk, azzal hogy kinyilatkoztatjuk Szlovákia hozzánk csatlóását, a helyzet már megváltozott. Ahogy Csehországban, ahol az ipar nagy része német kézben van, a politikai események a németességet csehességre változtatták, és így Szlovákiában a magyar üzemek szlovákká lesznek. És a külső változást majd kéz a kézben követi a belső. Szlovákia csatlakoztatásával államunk ellipszis formájúvá vált. Pozsony város fontos szerepet fog játszani, mert gazdasági központja lesz a kereskedelemnek nemcsak Jugoszláviával, hanem Görögországgal, Bulgáriával és Romániával is. Egy biztos, hogy az út északról dél felé, Lengyelországból Szlovákia fővárosán keresztül fog haladni és ezzel érezhetően csökken Pest gazdasági jelentősége. Gazdasági befolyásunk biztosítása érdekében törődnünk kell belső közlekedési viszonyaink gyors átformálásával. A gabonakereskedelem Szlovákiában szinte teljes mértékben zsidó kézben van. A zsidók vásárolták össze a falvak gyümölcsét, a lent, a kendert és a tojást. A telkek közül a zsidónak van a legtermékenyebb földje és rétje. A zsidók Szlovákiában fölvásárolták a düledező házakat 5-10 aranyért, egy kicsit cölöpökkel alátámasztották őket és ezután már néhány százasért adták el azokat. A zsidók kezében volt a föld 70%-a Szlovákiában. Tehát elképesztő viszonyok. Bárhol egész falvak zsidó kézben voltak, s ezek apró házikókból álltak. A legrosszabb viszonyok viszont Szlovákia legtávolibb vidékein, Ungvár környékén uralkodnak. Mint az ipart, és az üzletet, úgy a kisipart Szlovákiában a zsidók kaparintották meg. Szlovákiában 21 szlovák pénzügyintézet, de 133 magyar-zsidó pénzügyintézet van.

Azokban 100 mil. K. [korona] van, s ezt a tőkét az elesett nép magyarosítására használják fel. Nem tűr ellentmondást, hogy ma a szlovák értelmiség képtelen megvalósítani ezt a nagy feladatot, ezért ki kell segíteni az amerikai szlovák értelmiséggel és saját értelmiségünkkel. Szlovákia a mi gyarmatunk lesz. Téves nézet, mintha egy gyarmattal nem lehetne közös határa az anyaországnak. Példa erre Oroszország és Szibéria.” (Ottův Obchodní slovník [Otto Üzleti Szótára], II. kötet, 2. rész, Prága-Pozsony 1921, 1217.)

A lappangó **zsidóellenesség** a későbbiekben is megmaradt. A zsidókat azzal vádolták – és néha ma is felbukkan az a nézet –, hogy a magyarosításért ők voltak a felelősök. Ez főleg az I. Szlovák Köztársaság idején (1939-45) volt a propaganda egyik eszköze. 1945 után is súlyos, tömegmértetű zsidóellenes atrocitásokra került sor. (Nagytapolcsányban 1945 októberében zsidó pogrom zajlott, a legnagyobb Szlovákiában; a beneši dekrétumokat a magyar és német zsidók ellen is alkalmazták; zsidóellenes partizán megmozdulásra került sor Pozsonyban 1946.VIII.1-5. között; Ján Kováčik hét tagú partizáncsoportja Nagybicse környékén zsidók elleni fegyveres harcot folytatott, melynek végére a csehszlovák hadsereg tett pontot 1946.X.24-én; a pozsonyi szlovák cionisták elleni per 1953.X.7-9. között.) A fellobbant szlovák zsidóellenes megmozdulásokért a csehszlovák hivatalos körök Magyarországot tették felelőssé, mely – úgymond – így kívánja lejártni Csehszlovákiát a nemzetközi porondon (l. bővebben Mlynárik, Ján: *Dějiny Židů na Slovensku* [A zsidók története Szlovákiában], Academia, Praha 2005; 303-338.).

Kik álltak az új csehszlovák állam élén? Olyan személyiségek, akiket képviselői esküjük arra kötelezett, hogy Ausztria-Magyarországot szolgálják az alkotmányosság és a törvényesség sáncain belül. Az új állam létrehozásával esküszegők lettek – állapítja meg a cseh Miroslav Balcar. – De akkor milyen alapon követelték meg a többiektől az állam

iránti lojalitást? (Bratislavské paradoxy [Pozsonyi paradoxonok]; Střední Evropa /Prága/ 1992/23., 113.)

A köztársaság első államfője Tomáš Garrigue Masaryk, osztrák parlamenti képviselő lett, aki megszegte esküjét és az angol titkosszolgálat ügynökeként tevékenykedett az I. világháború második felében. Az elnök a *Le petit Parisien* munkatársának leszögezte: „Szlovák nemzet nem létezik. Ez csak a magyar propaganda koholmánya.” (Vnuk, František: *Dedičstvo otcov* [Apák öröksége], Toronto-Pozsony 1991, 39.) A világháború alatt, amikor cseh legionáriusokat végeztek ki, mert katonaszökevényként kezelték őket, kijelentette: „*Lehetőségünk lesz nagyon bosszút állni azokon, akik fogságunkba esnek, és én remélem, hogy sok olyan német és magyar lesz – szemet szemért, fogat fogért.*” (Peroutka, Ferdinand: Budovani státu I. [Az állam építése], Prága 1991³; 296.)

A soknemzetiségű ország, melynek élén állt, nem rendelkezett kellő kohéziós erővel és történelmi hagyományokkal. Ha a Magyar Királyságban 48% magyar, 14% román, majd 10% német, 9,5% szlovák és szinte 9% horvát élt 1910-ben, hogy a többiek arányát most elhanyagoljuk, a megalakult Csehszlovákiában a hivatalos adatok szerint (1921), 52% cseh, 23% német, 14% szlovák, 6% magyar és 3,4% ruszint mutattak ki. A csehet és szlovákot egybevették, így kaptak 66% „csehszlovák” nemzetiségű polgárt, ami statisztikailag az államalkotó elemet volt hivatott hangsúlyozni. De ehhez hozzá kell rögtön tennünk, hogy a népszámlálásokat manipulálták, hiszen Szlovákiában és Kárpátalján a polgárok nem maguk töltötték ki az adatlapokat, ami számos tiltakozáshoz vezetett, nemzetközi fórumokon is, de jogorvoslatra sohasem került sor. A nyugati sajtó is bírálta e mesterkedéseket (*Giornale D'Italia*, *Maasbode*, *Daily Mail*, *Times*, *Manchester Guardian*). Így ezeket az számsorokat fenntartással kell fogadnunk (a magyarok száma a hivatalos statisztikák tükrében: 1910: 884.309; 1930: 650.597; csehszlovák becslés 1945: 751.000, miközben a

zsidókat külön vették /66.000/, akik jelentős része szintén magyar volt).

Külön zsidó nemzetiséget hoztak létre, és a zsidó vallásúakat kényszerítették, zsidónak vagy csehszlováknak vallják magukat (1921: 70.529 szlovákiai zsidó nemzetiségű). Ez az eredmény annak is köszönhető volt, hogy 1919-24 k. Magyarországra 106.841 személy távozott és a hivatalos statisztikák mellőzték az állampolgárságot nem kapott személyek nemzetiségét (Szlovákiában 1921-ben 42. 313 fő).

D21. Belső viszonyok

A csehek elenyésző számban éltek a Felvidéken (1910: 7.489 fő).

Minden ígéretés és megállapodás ellenére, Csehszlovákia sem keleti Svájc nem lett, sem valódi demokratikus ország, hanem egységes, centralista „csehszlovák” nemzetállam. A kötött listák választási rendszere mindenütt pártiktatúrához vezetett, csökkentette a törvényhozók egyéni kezdeményező kedvét és felelősségérzetet. A katonas pártfegyelem megfosztotta a párthatározatnak ellenszegülő képviselőt mandátumától.

A parlament munkáját a szövetkezett pártok vezetőinek tanácsa végezte és ez a testület hozta meg az érdemi döntéseket. A parlamenti vita és szavazás már csak demonstratív jellegű formalitás volt. Az állam felsőbbrendűségébe vetett hit oka az volt, hogy az hamarabb létezett, mint az ország. A pártok számára bármilyen koalíció elfogadható volt, mert ha ellenzékbe szorultak, akkor teljes tétlenségre voltak kárhoztatva. Embereik semmilyen posztot sem szerezhettek meg.

Végeredményben három hatalmi tényező döntött minden lényeges kérdésben. Az egyik érdekcsoportot a bankok és gazdasági élet vezető szervei alkották, a másodikat a vár, vagyis az államfő köré felzárkózott elit és a harmadikat a mindenkori kormánykoalíció. Ez a rendszer azonban teljesen

kisiklott a közvélemény hatása és ellenőrzése alól. Mindez távol állt a korabeli demokrácia-felfogástól is.

A választási törvény előírta, hogy Cseh- és Morvaországban 100 aláírás kellett a listák érvényesítéséhez, Szlovákiában 1000 aláírást követeltek. Ennél súlyosabb csapás volt, hogy a magyar többségű kerületekben sokkal több szavazóra esett egy-egy mandátum, mint a cseh és szlovák kerületekben. 1920-ban egy szlovák mandátum megszerzéséhez átlagban 19.753 szavazat kellett, egy magyar mandátum biztosítására 27.697, tehát majd 8000-rel, azaz 40%-kal több.

Az önkormányzati választói törvénynek is volt hátulütője. Ugyanis függetlenül az eredményektől, a mindenkori kormányzat a képviselők egy harmadát kinevezte. 1922-ben a rendezett tanácsú városokat nagyközséggé fokozták le. Csak Pozsony és Kassa őrizte meg státuszát.

Ennek az lett a súlyos következménye, hogy ez a sajátos kormányzási mód lejáratta a demokratikus intézményrendszereket. Éppen akkor, amikor Európa-szerte a diktatúrák kaparintották meg a hatalmat. Szlovákiában a gazdasági élet pangása, a munkanélküliség súlyosbította a helyzetet. A cseh ipar ugyanis tönkretette a szlovákiait. Anélkül, hogy részletesen belemerülnénk a gazdasági helyzet elemzésébe leszögezhajjuk, Felső-Magyarország bekebelezése a terület lakossága számára gazdasági szempontból egyértelműen káros volt.

A szlovák autonómiáról szó sem lehetett. A szlovákok érdekes helyzetben találták magukat, habár intézményrendszerük, iskolahálózatuk teljesen kiépült. Művelődési lehetőségeik, kulturális életük rendkívüli módon fejlődött, mégis valahol a kisebbségek és az államnemzet közötti állapotban éltek. Hiszen többször történt kísérlet a szlovák nyelv fokozatos csehesítésére és hosszú távon a csehszlovák nyelv, s azután nemzet kialakítására. De minden fejlődésnek az volt az árnyoldala, hogy mindez a kisebbségek rovására történt. Szvatkó Pál, a neves publicista megállapítása jellemezte legtömörebben ezt a korszakot: *Csehszlovákiában a kisebbségek alulról*

szagolták a demokráciát. Štefan Krčmery költő és Ludovít Novák nyelvész sajnálattal állapította meg, hogy a néhai háromnyelvűséget (szlovák, magyar, német) a csonkító egy-nyelvűség váltotta föl.

D22. A magyarok helyzete

Nem célunk Csehszlovákia kisebbségpolitikáját elemezni, hiszen a szlovákok történetével foglalkozunk, mégis néhány tény meg kell említenünk, hogy lássuk, milyen lett a magyarok helyzete kisebbségi viszonyok között. Ezt össze lehet vetni a szlovákok korábbi kisebbségi viszonyaival. Magyarellenes intézkedés volt a telepesfalvak létrehozása. *„A telepítés célja a homogén magyar etnikai tömb megbontása volt, elsősorban a Kisalföld északi részén. Ennek érdekében cseh és morva, valamint északról érkező, továbbá Jugoszláviából »hazatelepült« szlovák telepeseknek adtak lehetőséget, hogy rendkívül kedvező hitelek felvételével a kisajátított földekből vásároljanak, házakat építsenek. Ily módon önálló telepesfalvak (Hodžovo, Hurbanova Ves, Hviezdoslavov, Okánikovo, Šrobárovo stb) valamint már meglévő magyar falvak tartozéktelepüléseiként »kolóniák« jöttek létre (Szenc, Szentmihályfa, Nagylég, Kőbölkút, Bény, Nagytárány stb.). A csehszlovák földreform nyomán létrehozott 94 kolónia közül 64 magyar többségű területekbe ékelődött be, s az összesen 2271 telepes közül 1746, tehát mintegy 77% került magyar vidékre.“* (Liszka József: A szlovákiai magyarok néprajza, 2002; 106.)

1936-ban egy olyan államvédelmi törvényt fogadtak el, mely Szlovákia 79 akkori járása közül 48-at – főleg a határ mentén – különleges katonai hatáskörbe utalt. Ez Szlovákia területének és népességének 57%-át foglalta magában. A magyarok 95%-a lakott ezen a területen. Ebben az övezetben minden építkezés (utak, templomok, tornatermek, üzemek) csakis a katonai parancsnokság engedélyével volt lehetséges.

Ezen felül, a felsorolt járásokban az ingatlant az állam bár-mikor kisajátíthatta. Ennek indokául elegendő volt, ha valakit állambiztonsági szempontból megbízhatatlannak tartottak. Az idegenek tartózkodása ezeken a területeken a katonai szervek engedélyétől függött (Slovák, napilap, 1936.VI.25., 8.). Ennek jelentőségét akkor látjuk igazán, ha tudjuk, 1930-ban a rendezetlen is idegen állampolgárságú egyének száma 91.832 fő volt – ezek zömmel magyarok. Tehát a nemzetiségek nagyobb része voltaképpen katonai közigazgatás, hogy ne mondjuk: diktatúra alatt élt.

D23. A szlovákok politikai elképzelései

A 30-as évek azután a szlovák politikai eliten belül is erjedést idéztek elő. A szlovák sérelmek elsősorban az autonómiát hiányolták, és azt hánytorgatták föl, hogy a szlovákokkal szemben, a cseheket részesítik előnyben a hivatalok betöltésénél, a tisztikarban és másutt. A helyzet orvoslására különböző külpolitikai orientációjú csoportok alakultak. Elsősorban itt volt a csehszlovakista irányultságú erő, majd a magyarellenes lengyel, lengyel- és magyarellenes németpárti, valamint a lengyel-magyar irányzat. Végül a náci vonal győzött, habár Jozef Tiso – a későbbi államfő – Magyarországgal nem hivatalos tárgyalások során megegyezett (1938. május vége). Szlovákia e szerint a Magyar Királyság autonóm területe lett volna (Ádám Magda /szerk./: Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához II., Bp. 1965; 665-6.).

A nemzetiségek elégedetlensége és mozgolódása közepette, a szlovákok Zsolnán egyoldalúan kimondták Szlovákia autonómiáját (1938.X.6.). Fél évig tartó korszak következett. Az államalakulat neve hivatalosan Cseh-Szlovákia lett, miközben zömmel németlakta területeit a müncheni szerződés (1938.IX.29-30.) értelmében a náci Németországnak volt kénytelen átadni. Ennek következtében Edvard Beneš államfő

– a szovjet érdekek támogatója – lemondott (1938.X.5.) és Nyugatra távozott. Csehszlovákia zöld asztal mellett született. Kialakításáért, létéért nem kellett harcolnia. Ez pedig megfosztotta lakosait, hogy összekovácsolódjanak és egy nemzetnek érezzék magukat és akár életük kockáztatásával is harcoljanak függetlenségükért. Miloslav Hauner, cseh hadtörténész ezt így fejezte ki: *„A saját függetlenségükért nem harcoló országok közvetve tagadják meg az állami léthez való igényüket, és a harc nélküli kapituláció, amelyet az egész társadalom elfogad, egyenértékű a primitív szociális létformához való visszatéréssel. Az államtól elveszi alanyi szerepét a nemzetközi politikában, lakosai földadják a polgár státútumát és a fejlődés oly fokára térnek vissza, amelyben a nyájszellem és a túlélés biológiai ösztöne uralkodik.”* (Oswald Kostrba: Vojenské aspekty kapitulace 1938 [Az 1938-as kapituláció katonai vonatkozásai]; Reportér /Prága/ 1990/19., V.)

Az első bécsi döntés (1938.XI.2.) a zömmel magyarok által lakott sávot Magyarországhoz csatolta (10.307 km²), miután a magyar-csehszlovák tárgyalások nem vezettek eredményre és a két ország a döntőbíráshoz fordult. Szlovákia így megszabadult a magyar kisebbség nagyobbik részétől. A lengyelek katonai erővel kényszerítették ki a csehországi lengyel területek átadását.

D3. Az I. Szlovák Köztársaság (1939-1945)

A cseh-német viszony kiéleződése, mely nem csupán Hitlernek róható föl, hanem a cseh vezető politikai elit szűkkeblűségének is, mivel kisebbségellenes politikájával a szudéta-németeket a német diktátor karjaiba hajtotta, hiszen 1918-tól kezdve elmulasztotta jogos és nemzetközileg garantált jogait érvényesíteni. Csehország megszállását megelőzően, a megfélemlített szlovákok kikiáltották az önálló Szlovák Államot (1939.III.14.). A Hlinka Gárda végigvonult Pozsony utcáin és

harsogta: 'Csehek Prágába, zsidók Palesztinába, magyarok Ázsiába!' – Mintha Ázsia nem a civilizáció bölcsője lett volna!

Ez az államalakulat a hitleri Németország mintaállama kívánt lenni.

Szlovákia területe 38.629 km² lett, ahol 2,66 millió ember élt. Ebből 61.000 (2,3%) volt a magyar, ha figyelembe vesszük, hogy 88.000, e területen lakó embernek nem volt szlovák állampolgársága, akik közül 14.000 lehetett szintén magyar. De mivel a zsidókat külön mutatták ki (74.000 fő), a magyarok valódi száma ennél lényegesen magasabbra tehető.

Egyetlen engedélyezett pártja, a Hlinka-féle Szlovák Néppárt uralkodott. Annak elnöke, az új államalakulat vezetője Jozef Tiso (1887-1947) r.-kat. pap és politikus lett, aki a bécsi Pázmáneum növendéke (1906-10) volt. A világháború alatt táborigazgató (1914-15), a nyitrai piarista gimnázium teológia professzora (1915-21), majd a nyitrai teológia morális és pasztorális teológia tanára (1921-24), trencsénbányai dékánplébános (1924-45), a csehszlovák nemzetgyűlés képviselője (1925-38), 1927-29 a csehszlovák kormány egészségügyi és sportminisztere, az autonóm szlovák kormány elnöke (1938-39). 1939-ben a szlovák kormány elnöke, a magyar- és zsidóellenes I. Szlovák Köztársaság államfője (1939-45). A II. világháború után, mint háborús bűnöst kivégezték. A szlovák nemzeti szocializmust hirdető totalitárius Hlinka-féle Szlovák Néppárt (HSLS) alelnöke (1930-39), majd elnöke (1939-45). Magasszintű képzettsége ellenére összeegyeztethetőnek vélte az embertelenséget a krisztusi tanokkal, amivel sokat ártott nemcsak egyházának, de sok egyszerű embert is félrevezetett.

Politikai elképzeléseire nagy hatással volt a szélsőségesen magyarellenés és antiszemita bécsi polgármester, Karl Lueger, akit eleinte Adolf Hitler is mesterének vallott. Érdemes idézni Tiso néhány kitételét: *„A Párt a nemzet és a nemzet a Párt. A nemzet a Párton keresztül beszél, a Párt a nemzet helyét gondolkodik... Ami a nemzetnek kárt okoz, azt a Párt*

tiltja és megbélyegzi... *A Párt sohasem téved, ha mindig és egyedül a nép érdeke fog szemei előtt lebegni...*” (Organizačné zvesti HSLŠ 1943, 3. sz.) 1939 augusztusában, nagyszombati beszédében fejtette ki, hogy „az egyik legokosabb lépése volt kormányunknak október 6-a után, hogy elfogadta az egy Isten, egy nemzet, egy szervezet, egy párt Szlovákiában elvét.” „A nemzeti-szocializmusnak megvannak a maga vallási alapjai.” (Obžalovaný prehovori [A vádlott megszólal], Kalligram, Pozsony 1994, 26.)

Ami a zsidókérdésben elfoglalt álláspontját illeti, elég két idézet: „A katolikus erkölcs tanítása a nemzet iránti szeretet hirdetése, Szlovákiában megnyilvánult a szlovák nemzet minden kártevője elleni harcban is. Ezek közé a kártevők közé tartozik régóta a zsidó, aki politikailag visszaszorította és gazdaságilag kizsákmányolta a szlovák népet, és igyekezett azt tönkretenni... Mindent, amit megtettünk a zsidó kérdésben, az népünk iránti szeretetnek felel meg.” (Slovák, napilap /Pozsony/ 1941.XII.7.)

A deportálásokat követően, méltán hírhedt holicis beszédében így forgatta ki a Biblia tanítását: „És kérdem én: Keresztényi, ha a szlovák nemzet meg akar szabadulni saját örök ellenségétől, a zsidótól? Keresztényi ez? Az önmagunk iránti szeretet isteni parancsa és az önmagunk iránti szeretet parancsolja nekem, hogy szabaduljak meg mindattól, ami kárt okoz nekem, ami életemet veszélyezteti. És hogy a szlováknak a zsidó elem veszélyeztette az életét, gondolom, erről senkit sem kell meggyőznöm... Sokkal rosszabbul nézne ki, ha nem időben kaptunk volna észhez, ha tőlük nem tisztítottuk volna meg magunkat. És ezt az isteni parancs szerint tettük: Szlovák, dobd le, szabadulj meg kártevődtől. Ebben az értelemben folytatjuk és fogjuk folytatni a rendcsinálást.” (Slovák 1942.VIII.18.)

Szülőházában nemrégiben tehát egy olyan embernek rendeztek be emlékhelyet, akiről Ránki György akadémikus mindmáig helytálló megállapítást tett: „Tisoból Szlovákia látszátfüggétlensége jórészt kiölte mindazt, amit valaha

Krisztusról és a kereszténység humanizmusáról tanult és maga is tanított.” (Ránki György /szerk./: Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939-1944 I., Magvető, Bp. 1983; 92.)

Tisot 1942-ben vezérré nyilvánították. A párt fegyveres alakulata, a Hlinka Gárda terrorizálta a lakosságot, melynek parancsnoka az államfő volt. Hivatalos ideológiája a szlovák nemzeti szocializmus lett és üldözte a zsidókat, magyarokat és ruténeket. A német kisebbség kiváltságokat élvezett, aminek ára nacifikálásuk lett.

Szlovákia részt vett a Lengyelország elleni háborúban ugyanúgy, mint a Szovjetunió elleni hadjáratban is (1939.IX.1.) és bekebelezte az 1920. július 28-án lengyel területté nyilvánított árvai, ill. szepesi részeket (589 km²; 1939.XII.22.), melyeken a lakosság népszavazással nyilvánította ki akaratát, hogy Lengyelországhoz tartozzanak. A világ legszigorúbb zsidó törvényeit léptette életbe (1941.IX.9.), majd deportálta zsidó lakosságát (1942, 1944; összesen 70.000 fő).

1944 augusztusában a szlovák hadseregen belül alakult ellenálló csoport kirobantotta a szlovák nemzeti felkelést, melyet azonban a szovjetek nem túlzottan támogattak, hiszen hegemonikus törekvéseikben nem segítette volna őket, ha egy nép saját erejéből szabadul föl. Így ezt a náciknak sikerült felszámolniuk. 1945-ben azonban Szlovákia ismét Csehszlovákia része lett és mindenki úgy viselkedett, mintha Szlovákiában csak partizánok éltek volna és nácik, kollaboránsok alig.

A népbíróságok elé sokkal több magyart állítottak mint szlovákot (az elítéltek 29%-a volt szlovák és 60%-a magyar!) (Rašla, Antonín: Ľudové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako mimoriadna forma súdnictva [Népbíróságok Csehszlovákiában a II. világháború után, mint a bíraskodás rendkívüli formája], SAV, Pozsony 1969, 153.). **Holott bűnük csak az volt, örültek, hogy visszacsatolták őket Magyarországhoz.**

Milan Hodža (1878-1944), volt csehszlovák miniszterelnök (1935-36) élete végén eljutott a közép-európai Föderáció gondolatához. Ám a két háború közötti legjelentősebb szlovák politikus emigrációban hunyt el és Benešsel szemben nem volt semmi esélye, akivel amúgyis összekülönbözött. Munkája 1942-ben jelent meg Londonban (Federation in Central Europe, Jarrolds Publishers), ám semminemű szerepet nem játszott a szlovák politikai gondolkodásban. Tamulmánya szlovákul 1997-ben jelent meg először (Federácia v Strednej Európe, Kalligram, Pozsony). Az egykori szlovák politikust, aki hét nyelven beszélt, szinte mindenki elfelejtette, földi maradványait is csak 2002-ben hozták haza az Egyesült Államokból.

Sorsa és életműve is bizonyítja, habár volt némi politikai akarat az elfogadható rendezésre szlovák részről is, az főleg a történelem kedvezőtlen alakulása miatt, nem kaphatott semminemű lehetőséget. Azonban aktív politikai szereplésekor még ez a gondolat meg sem fogant benne.

D4. Utoljára Csehszlovákia (1945-1992)

1945 után tehát aligha beszélhetünk demokráciáról. Inkább etnokráciáról. A ma sokat emlegetett beneši dekrétumok, melyek ellentmondtak Csehszlovákia akkori jogrendjének és így eleve érvénytelenek, előrevetítették a letűntnek vélt náci árnyakat. Ugyanolyan rendszabályokat foganatosítottak a németekkel és magyarokkal, mint nem is oly rég a zsidókkal szemben. (Dedina, Sidónia: Edvard Beneš, a likvidátor, Korona Kiadó, Bp. 2004; Balassa Zoltán: Csehszlovákia a törvénytelenység országa, A beneši dekrétumokról, Trianon Társaság, Bp. 2002)

A világ azonban ezt a nyilvánvaló hasonlóságot nem akarta észrevenni. „Ha az, aki a kitelepítést kierőszakolta és kivitelezte, nem háborús bűnös, akkor nyilvánvalóan K. H. Frank vagy Rosenberg sem az, és ha a kitelepítés nem volt bűntény, akkor ennek a fogalomnak nem kell léteznie.” –

szögezi le az egyik cseh történész (Kučera, 237.) A magyar iskolákat, intézményeket bezárták, a nyugdíjakat megvonták, a rádiókat elkobozták, a munkahelyekről a magyarokat és németeket elbocsátották. A magyarul beszélőket különböző atrocitások érték.

A magyarok egy részét Magyarországra telepítették (89.660 fő), egy részüket Csehországba deportálták munkára (43.546 fő, ebből 5422 6 évnél fiatalabb), a maradékot be akarták olvasztani az ún. reszlovakizációval. 352.038 fő jelentkezett „önként”, mivel nem akarta elhagyni szülőföldjét és elveszíteni állását. A magyarnyelvű iskolákat három évre bezárták. Ennek az volt az eszmei háttere, miszerint a szlovákiai magyarok elmagyarosodott szlovákok, s így csak a történelmi méltányosságnak tesznek eleget. Minden erőfeszítés ellenére sem sikerült ezt a tervet megvalósítani, habár a szlovákiai magyarság létszáma állandó csökkenést mutat (1921: 100%, 2001: 80%). A megfélemlítés még mindig hat. A nem anyanyelvű iskolaválasztás, a vegyes házasságok és az elvándorlás is megteszi a magáét.

Pozsony mellett, a Duna jobb partján 1947 májusában és júniusában, az osztrák-csehszlovák határ mentén, az 1945 áprilisában megásott határmenti futóárkokban július második felében kilencven, 16-19 éves agyonlőtt magyar állampolgárságú fiatalember holttestére bukkantak, akik a háború végén Csehszlovákián át igyekeztek hazavergődni. A gyilkosok kilétére mindmáig nem derült fény (Janics Kálmán: A hontalanság éve, Hunnia, Bp. 1989; 195-6.).

A kommunisták a világháború után megkezdték az előkészületeket a hatalomátvételre, melyre 1948 februárjában sor is került. Csehszlovákiában hozzávetőlegesen 130.000 ember kötött ki börtönökben, munkatáborokban vagy egyéb nevelő-javító intézetekben. 1951-ben a cseh uránbányákban 25-30.000 ember végzett életveszélyes rabszolgamunkát. 1955-ben a 230 javító-nevelő intézetben nagyjából 240.000 ember raboskodott. Ezek 80%-a politikai fogoly volt. A gazdag parasztokat üldözték, az értelmiségieket falura telepítették.

Kirakatperek sora söpört végig az országon. 1949 és 1953 között a bíróságok 233 halálos ítéletet hoztak. Közülük 171-et végrehajtottak. Ebben a számban nincsenek benne a rendőri brutalitás halálos áldozatai. Csehszlovákia Kommunista Pártja második embere, Rudolf Slánský és további tíz, zsidó származású vezető-kommunista esett áldozatul a tisztogatásoknak (Slánskýról, „a cseh Rajkról“ I. Kaplan, Karel – Kosatík, Pavel: Gottwaldovi muži [Gottwald emberei], Paseka, Prága-Litomyšl, 2004; 101-20.). A második világháborút az 52.000 kommunista közül 27.000 élte túl. Ezek 75%-a a kommunista brutalitás áldozata lett az 50-es években (Renner, Hans – Samson, Ivo. Dejiny Česko-Slovenska po roku 1945 [Cseh-Szlovákia története 1945 után], Slovak Academic Press, Pozsony 1993; 56.).

A kommunista hatalomátvételt követően, enyhült a légkör és a reszlovakizáltak jelentős részben ugyan magyarok maradtak, de sokan félelemből hivatalosan nem jelentkeztek magyarnak. A csehszlovák személyazonossági igazolványban ugyanis a rendszerváltás utáni időkig bejegyezték az illető nemzetiségét. A nemzetiséget fel kellett mindenfajta okmányban tüntetni. A káderosztályok aktáiban is számon tartották a nemzetiséget. Ez lehetőséget adott a hatóságoknak, hogy burkolt formában alkalmazzák a diszkriminációt.

Először népi-demokrácia épült, mindazokkal az általánosan ismert hátrányokkal és embertelenségekkel, mely a szovjet hatalmi övezet országaira oly jellemző volt. A magyarellenes főbiák megmaradtak, mégha a szovjet érdekek megkövetelték, erre nyíltan ne kerülhessen sor.

Milan Rúfus költő 1965-ben így látta saját nemzetét: „Hogy fejlődésünkben valahol egy ötven évvel korábbi állapotban elakadtunk, hogy a civilizációt nem rendes és nemzethez méltó körülmények között abszorbeáltuk. A nyelvünk árulkodik ezekről a dolgokról, a nyelvünk, melyből hiányzanak a rusztikus és civilizációs (városi) állapot közötti átmenet jegyei. (...) Hatalmas, történelmietlen igyekezetünk, hogy

Pozsonyt a nemzeti mítosz központjává avassuk, pusztá óhaj marad. Most ismét minden erőnkől új szlovákiai nagyvárost építünk, Kassát, mely a nyelv szempontjából alighanem még rosszabb véget fog érni. Mibe fogóddzék itt a nemzeti nyelv, mely a világ új formáit tapogatja, új megnevezéseket keresve rájuk? (...) Figyeljünk csak oda saját szavainkra; mintha csak betegek érverését hallanánk. Milyen betegségben szenvedünk? Az önpusztító nemzeti ingatagság betegségében. Ez a kór úgy jelentkezik, mintha valamiféle furcsa közöny, az összefüggések, a kulturális hagyomány hiányos tudata. Tabula rasa vagyunk, amelyre mindenki azt ír, amit akar. Dolgok, amelyek máshol el sem képzelhetők, nálunk megtörténhetnek. Valami bohém könnyelműség van bennünk – á, majd csak lesz valahogy –, mindnyájunkban él valami Oblomovból, imádjuk a győzelmi emelvényen látni magunkat, tapsorkánban, babérkoszorúval, de a rendszeres fölkészülés robotja számunkra idegen, hiányzik belőlünk a civilizáció fegyelme, valamiképp még mindig a természet szabad gyermekei vagyunk. Minden kívülről jött és ránk vonatkozó megjegyzésre érzékenyen reagálunk, de mi magunk még nem mondtuk meg magunknak amúgy istenigazában, hogy kik is vagyunk hát. Megvalósulatlan vállalkozás. Talán soha meg nem valósuló. Boldog könnyelműségünk és teljes hagyománytudat-hiányunk a legreálisabb előfeltételei ennek.” (Smutno po sviatku [Szomorúan ünnep után], In: Milan Rúfus: Človek, čas a tvorba [Ember, idő, alkotás], Smena, Pozsony 1968, 74-75. – Koncsol László fordítása)

A költő itt utal egy másik rákfenére is, mely oly nagyon ártott a magyar nemzeti közösségnek. A városok felduzzasztására. Cseh részről a szlovák kérdést az iparosítás fejlesztésének tekintették, így Szlovákiába települt a vegyipar és a városokat felduzzasztották. Rendszerint szlovákok érkeztek friss munkakerőként a déli területek városaiba, s így alaposan fellazították azok nemzetiségi összetételét. A németeket a háború után kitelepítették, akik maradtak, nem merték bevallani nemzetiiségüket, hiszen náciknak bélyegezték őket. Így vált a hagyo-

mányosan háromnyelvű Pozsony szinte egynyelvűvé és Kassán is a magyarok száma állandóan csökken. Ez maga után vonta a magyarok asszimilációját, akik teljesen magukra hagyva érezték magukat, hiszen a kádári Magyarország nem mutatott érdeklődést sorsuk iránt. Cseh részről viszont a csehszlovákiai magyar kérdésről nem kívántak hallani, vagy azt Szlovákia belügyének tartották. A közönséges halandó, ha cseh volt, e kérdés előtt teljesen tájékozatlanul állt.

Sokat ártott az érzéketlen városrendezés. Elsősorban Pozsony veszített a legtöbbet múltjából, de a többi történelmi város is megszenvedte az érzéketlen pusztítást. A városokat betonzsungelekkel vették körül. A leghírhedtebb a pozsonyi Ligetfalu lakótelepe lett, mely nemcsak hogy az esztétikai kíválmaknak sem felelt meg, hanem embertelen küllemével a bünyőzés és kábítószerfogyasztás melegegyja lett a 80-as évekre.

D41. A Prágai Tavasz

Az 1960-as évektől megkezdődött Szlovákia iparosítása. A kommunista politikusok úgy vélték, hogy a szlovákok ügye csupán gazdasági kérdés. Ha az ország rész iparosítása megtörténik, ez az ügy is lekerülhet a napirendről. De a szűkkeblű marxista szemlélet természetesen nem válthatta be a hozzá fűzött reményeket.

1968, a Prágai Tavasz voltaképpen a CsKP voluntarista politikájának volt a következménye. Erre az időre a rendszer felélte tartalékait és az életszínvonalat már nem tudta emelni. A helyzetet az is rontotta, hogy Antonín Novotný (1904-1975) államfő (1957-1968 január) és egyben a CsKP első titkára (1953-1968 január), érzéketlen volt a szlovákok irányában és szlovákiai látogatása során tapintatlanul és botránysosan viselkedett (1967 augusztus). Ez a szlovák nacionalizmus nyilvános megjelenésének egyik kiváltó oka lett.

Miután Novotný tapintatlansága kiváltotta a nyílt rosszállást, az addig az SzLKP KB első titkáráként működő Alexander Dubček (1921-1992) lett az elégedetlenkedők egyik szószólója. Miután Novotný kénytelen volt megválni párttiszttségétől, helyére a jóindulatú, ám felkészületlen Dubček került, nyilván a szlovákok irányába tett gesztus gyanánt. A változás hatására a csehek részéről megindult az a reformfolyamat, mely a Prágai Tavasz név alatt vált ismertté. Szlovákiában az események a csehszlovákiai után kullogtak. A Matica slovenská nyilvános közszereplése maga után vonta a magyarellenés agitációt. Többek között nyilvános fórumokon követelték a magyarok kitelepítésének folytatását és teljes jogfosztásukat.

A Prágai Tavasz vezető ereje a kommunista párt maradt. Az április 5-én elfogadott Akcióprogramját, mely a demokratizálódást helyezte kilátásba, a szlovákiai lakosság 77%-a támogatta.

Ekkor mutatkozott meg a sajtóban és a nyilvánosság előtt is, a szlovák társadalom nem tudott megszabadulni teljes mértékben magyarellenességétől. Egy korabeli rádiótudósításból idézünk: „*Kelet-Szlovákiában aránylag nyugalom volt és kisebb helyi túlkapások ellenére megőrizte az itteni magyarság higgadságát és eddig nem viszonozta azoknak a támadásait, akik provokatív módon ellenséges légkört igyekeztek teremteni. Némák maradtunk akkor is, amikor egyik-másik kassai nyilvános felvonuláson helytelen jelszavakat hangoztatt az ifjúság – a Dunán túlra tanácsolt bennünket –, nem okolhatjuk őket, fiatalok, csupán értelmi szerzőiket-tanácsadóikat, egyes pedagógusokat és művészeket marasztalunk, el, akik 1945-48 között Kassán a Demokrat reakciós napilap hasábjain nap mint nap nyilvánosságra hozták ezeket a jelszavakat. Most húsz év elteltével ismét előbújtak rejtekhelyeikről, hogy zavart keltsenek, vádolják az itteni magyarságot soha el nem követett állítólagos bűneikért.*”

Sajnos, ezek a szocializmus számára idegen jelszavak, nézetek már nem csak az utcákon hangzanak el, de a Matica slovenská rendezvényein is, amint azt a tegnapi este Kassán megtartott helyi Matica nyilvános népgyűlése is tanúsítja. (...)

A Matica slovenská központi képviselői, Daňo Okálival az élen a magyarság teljes jogfosztottságát helyezték kilátásba.

Az idő rövidsége miatt nem sorolhatom azokat a leghetetlenebb javaslatokat és elképzeléseket, melyek elhangzottak több mint három órán át. De talán távirati stílusban mégis utalok egynéhány ilyen kilátásba helyezett 'intézkedésre': Megszüntetni a magyar iskolákat, törvényerőre emelni a szlovák nyelv használatát és betiltani a magyar szót hivatalokban, eltávolítani a magyar feliratokat – ahol még megvannak – redukálni, megszüntetni a magyar sajtót, nem szabad megengedni, hogy magyar nemzetiségű pedagógus tanítsa a szlovák nyelvet a magyar iskolákban, de ilyen tanító ne is taníthasson szlovák iskolákban sem. Magyar nemzetiségű polgár nem tölthet be járási vagy kerületi szervekben avagy pártapparátusban funkciót, meg kell követelni a magyar lakosságtól, hogy százszázalékosan sajátítsa el a szlovák nyelvet stb.

A legmegrázóbb az, hogy ezek a szavak túlnyomórészt szlovák pedagógusok, középiskolai és egyetemi tanárok szájából hangzottak el, akik tagjai a csehszlovák kommunista pártnak, sőt egyesek a Párt Központi Bizottságának is. Daniel Okáli válaszában egy csapásra intézte el ezt a kérdést, amikor szó szerint ezt mondta: 'Nálunk sok afrikai diák tanul, akik három hónap alatt úgy elsajátítják a szlovák nyelvet, hogy sikeresen folytathatják főiskoláinkon tanulmányainkat. Nem indokolt tehát, hogy a felvételi vizsgák alkalmából bármilyen engedményeket tegyünk a magyar nemzetiségű diákoknak, tanuljanak meg tökéletesen szlovákul.' Hogy ez nem ilyen egyszerű, azt mi tudjuk a legjobban, akik éveken át szívós, kitartó munkával sajátítottuk el a szlovák nyelvet. De tudják azok a szlovákok is, akik egy-két évtizede élnek Dél-Szlovákiában, magyarlakta területeken és még a mai napig sem

tanultak meg magyarul. De felmerül a kérdés: minek kell megtanulni szlovákul, ha több felszólaló javaslata és elképzelése szerint, úgysem tölthetünk be semmilyen fontosabb közéleti funkciót magyar származásunk miatt?

De elég! Ezekből az elképesztő vadhajtásokból, ellentmondásokból már nem idézek többet, csupán még egyet: Daňo Okáli húsz év után sem tagadta meg saját magát. Gyűlölete a magyarság ellen ma sem enyhült. Ha valakitől, tőle mint volt 'kitelepítési kormánybiztostól' és belügyi megbízottól joggal elvártuk volna, hogy mondjon legalább egynéhány 'magyarázó' vagy 'bűnbánó' szót. Azt hittük, hogy időközben belátta a kitelepítés, deportálás, reszlovakizálás és más esztelen intézkedések helytelenségét és céltalanságát, nem így történt. Egyik szenvedélyes kérdésre: »Be lesz-e fejezve a magyarok kitelepítése, végrehajtható-e a lakosságcsere a mostani változások után?« – Dr. Daňo Okáli szemrebbenés és minden lelkiismeretfurdalás nélkül ezt felelte: »Účelné by bolo, keby k tomu došlo.« Ami magyarul ennyit jelent: »Hasznos [pontosabban: célszerű] volna, ha erre sor kerülne.«" (tudósító: Béres József, Pozsony II. rádióállomás magyar adása, 1968. VI.26., 17,40)

Mivel a cenzúrát fokozatosan eltörölték (1968. május), a magyar lapok is nyíltan vitába szálltak az embertelen szlovák követelésekkel és pezsgés indult meg a szlovákiai magyarok körében is. Megjelent a Csemadok állásfoglalása és javaslatterve, megalakult a MISz (Magyar Ifjúsági Szövetség). A már hagyománnyá vált Nyári Ifjúsági Táborok látogatottsága elérte az ezer főt. A magyar kisebbség részéről természetesen félelmek is léteztek, de általánosságban mindenki meg volt győződve, az ügyek jó irányt vesznek és a szlovák nacionalizmust majd sikerül leküzdeni.

A Szovjetunió azonban nem tudott megbékélni azzal, hogy egy szomszédos országban, mely az érdekszférájába tartozik, a demokrácia meghonosodjon, vagyis a párt fokozatosan elveszítse vezető szerepét. A szovjet dogmatikusok teljesen „félreértették“ a helyzetet, hiszen a CsKP soha nem tapasztalt

presztízzsel és népszerűséggel rendelkezett. Az emberek tömegesen léptek be a pártba és mindenki remélte, új fejezet kezdődött Csehszlovákia történetében. Nem így lett, mert a Varsói Szerződés csapatai 1968. augusztus 21-én elfoglalták az országot. A csehszlovák haderő nem állt ellen.

Andreas, cseh történész történelmi keretekbe foglalt összefoglalója mesteri módon értelmezi a történeteket: „És röviddel a háború után, a nemzet nagy része egyetértett a kommunista hatalomátvétellel, kiknek programja annyira rokon volt a nemrég átélt nemzeti szocializmussal. (...) A szociáldemokratákból kommunisták (...), számos néhai hazafiból kollaboránsok és az avantgard művészekből prostituáltak lettek. A többiek elfogadták a jelszót »fejjel a falat nem törheted át« és a nemzet átadta magát a hazugságnak és a hazudozásban való versenyzésnek. Az ateizmus állami és nemzeti vallás lett.

A Prágai Tavasz a bolsevizmus abszurditásaiból való vezeklésnélküli felszabadulásnak túl olcsó kísérlete volt. ...a nemzeti színpadról kezdtek eltűnedezni a sziklaszilárdak és megjelentek az »emberarcú kommunisták«. (...) Szerintük az ötvenes évek, a gyilkolás és mindent pusztítás évei, félreértés vagy a »túlkapások kora« volt az egyébként »mély demokratikus hagyományokkal« rendelkező nemzet nagyszerű történelmében. Csehszlovákia a világ köldöke volt és szocializmusa minta Európa számára. (...)

Az ország Vörös Hadsereg általi megszállását 1968-ban nemzeti tragédiának tartották, ám csupán a függetlenség megszűnésének újramegerősítéséről volt szó, mely 1939-ben [ez utalás Cseh- és Morvaország náci megszállására] bekövetkezett. A valóságban ez az esemény a felsőbb igazságszolgáltatás cselekedete volt, lehetőséget nyújtva a nemzetnek valódi újjászületésre, a nemzet hibáinak és bűneinek teljesebb megismerése által, ösztönözve a szocializmus lényegének, a történelem értelmének átértékelésére és felhívást tisztességes ellenállásra a ráerőszakolt renddel szemben. Nem az ország

megszállása volt a tragédia, de az a szolgálatkészség, mellyel az általános ellenállás után a nemzet többsége a kommunizmus restaurálásának újra gyorsan alávetette magát.“ (Kučera, 242-44.)

Ekkor következett be a szakadás a cseh és szlovák elképzelések között. A csehek szerették volna folytatni a demokratizálódást, a szlovákok reprezentánsai élükön Gustáv Husákkal (1913-1991), a későbbi neosztálinista államfővel (1975-1989) és pártfőtitkárral (1969-1987), a szlovák igényeket hangsúlyozták.

Cseh oldalon a jelszó az volt, hogy demokráciát és azután föderációt, a szlovák térfélen pont az ellenkezőjét hirdették. Ennek az lett a következménye, hogy Csehszlovákia ugyan szövetségi államformát kapott, ám sem a demokrácia sem a valódi föderáció nem valósult meg. A megszállt ország parlamentje ugyan elfogadta az erről szóló törvényt (1968.X.27.) és 1969 január elsejétől életbe lépett, de a föderációról szóló törvényt meghamisították és a dogmatikus rendszer visszaállítása után, természetesen ez a jog sem érvényesülhetett.

A magyarok számára a párt Akcióprogramja (1968 április) ugyan kilátásba helyezett számos korábban nem remélt jogot, ám ezekből a szovjet beavatkozás után csak kevés valósulhatott meg, s az is csak formálisan. Dobos László személyében a Szlovák Szocialista Köztársaság tárcanélküli minisztere lett (1969-70). Ezt a tisztséget mindenki a nemzetiségi miniszterséggel azonosította. Működése rövidnek bizonyult. A husáki visszarendeződés kezdete után felmentették tisztségeiből és kizárták a pártból. A magyar szellemi élet pezsgése és önszerveződése majd húsz évre a föld alá szorult. A szlovák nacionalizmus azonban tovább végezhetette pusztító munkáját.

Mivel nem volt komoly ellenállás, a kommunista és egyben nacionalista Gustáv Husák (1913-1991; jogász, a pozsonyi Megbízotti Hivatal /egyfajta szlovák kormány/ tisztségviselője,

1951-60 között börtönben burzsoá nacionalizmus vádjával, 1963-ban rehabilitálták; Szlovákia Komminista Pártja első titkára /1968-69/, 1971-87 között Csehszlovákia Komminista Pártja Központi Bizottságának vezető titkára – Dubček leváltása után /1969.IV.17./ –, majd Csehszlovákia államfője /1975-90/) fémjelezte konszolidáció neosztálinista jeleket mutatott, melyeket még a gorbacsovi peresztrójka sem érintett. Meddő két évtized következett. 250-300.000 embernek kellett elhagynia munkahelyét. 130-140.000 lakos emigrált. Heinrich Böll német író és filozófus Csehszlovákiáról mint kulturális temetőről beszélt (1972). Csak 1989 vége jelentett változást, amikor a Gyöngéd v. Bársonyos Forradalom megdöntötte a totalitárius rendszert.

D42. Asszimetrikus modell

Szlovákia közigazgatása Csehszlovákián belül érdekesen alakult a második világháború után. Megalakult a Szlovák Nemzeti Tanács (Slovenská národná rada - SNR), mely egyfajta parlament szerepét töltötte be és a Megbízottak Hivatala (Zbor povereníkov - ZP), mely államigazgatási jogkörrel volt felruházva és egyfajta kormányként működött. Csehszlovákia viszont ezek a szervek nem alakultak meg, illetve a Cseh Nemzeti Tanácsot még 1945-ben szovjet nyomásra feloszlatták, mivel a háború végén a prágai náciellenes felkelés élén állt és nem állt kommunista befolyás alatt. Prágában központi, csehszlovák kormány és parlament alakult. Az SNR és a ZP néhány év alatt hivatallá süllyedt. Az utóbbit 1960-ban feloszlatták. A cseh-szlovák viszony rendezését – hivatalos nézet szerint – Szlovákia iparosításával meg lehet oldani.

Ezt az anomáliát használta fel ügyesen 1968-ban Gustáv Husák, és szlovák nemzeti követelések mögé bújtatta a szovjet hatalmi érdekeket. A csehek demokráciát akartak, a szlovákok föderációt. Tehát nemzeti aspirációik betetőzését.

1968. október 27-én – Csehszlovákia megalakulásának ötvenedik évfordulója előestjén – a parlament elfogadta a csehszlovák föderációról szóló törvényt, mely 1969. január 1-én lépett érvénybe. De a képviselők nem az eredetileg jóváhagyott, hanem a lényegesen megváltoztatott javaslatról szavaztak, amiről senki sem tájékoztatta őket. Az elfogadott törvény tehát érvénytelen volt, hiszen a képviselőket félrevezették. A jog szerint, ha valakit tudatosan félrevezetnek és ennek következtében jogi ügyletet hajt végre anélkül, hogy ennek tudatában lenne, az ilyen aktus érvénytelen (Zsilka László: Alkotmányhamisítás 1968-ban; In: Vasárnap 1994.I.23. és 30., 5., 1. még Szabó Rezső: A Csemadok és a Prágai Tavasz, Kalligram, Pozsony 2004, 177-187.).

Az állam élén köztársasági elnök állt és a szövetségi miniszternök kormányával és minisztériumaival együtt. Csehszlovákia a Cseh Nemzeti Tanács (Česká národní rada - ČNR) és a cseh kormány, Szlovákiában az SNR és a Szlovák Szocialista Köztársaság kormánya intézte az ügyeket. Ezek persze csak formális szervek voltak, hiszen 1989 végéig a kommunisták irányították az állam életét. Ez az államjogi állapot fennállt az ország kettéválásáig.

A vita az államjogi elrendezésről 1991-ben kezdődött, mely nagy hullámokat vert. Ezt Vladimír Mečiar kormányfő kezdeményezte. Vladimír Čechetka, a VPN (Nyilvánosság az Erőszak Ellen) képviselője jegyezte meg egy sajtótájékoztatón, utalva a különféle föderációs, konföderációs és egyéb burjánzó elképzelésekre: „Az államjogi elrendezésben nem létezik Kamaszútra, hogy azt próbálgassuk, milyen helyzetben lenne jobb.” (1991.II.10.)